

MISCELANEA

Konferencia Bolzano (†150) - Frege (*150)

Pramene analytickej filozofie: od logiky po epistemológiu.

V dňoch 22. - 24. septembra 1998 sa pri príležitosti 150. výročia úmrtia Bernarda Bolzana a 150. výročia narodenia Gottloba Fregeho uskutočnila konferencia, ktorú organizovala Katedra logiky a metodológie vied Filozofickej fakulty Univerzity Komenského a Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied. Na konferencii odznelo 15 príspevkov.

Pavel Materna (Oddelenie logiky FÚ ČAV, Praha) vo vystúpení s názvom *Teorie pojmu u Bolzana a Frege* sa snažil ukázať prínos týchto odlišných koncepcií pojmov. Bolzanova koncepcia štruktúrovanosti pojmov a Fregeho funkcionálny výklad pojmov sa akoby stretli v Churchovej explikácii povahy pojmov v tzv. lambda kalkule.

František Gahér (Katedra logiky a metodológie vied FiF UK, Bratislava) v príspevku *O čom je veta a čomu vo vete rozumieme: Bolzano verzus Frege* ukázal, že ich riešenia uvedených problémov sú podobné: veta je o predmete, ktorý je určený subjektovou predstavou o sebe (B. B.), resp. o predmete, ktorý je denotátom mena argumentu funkcie (G. F.), a vo vete rozumieme zloženej vete o sebe, ktorej zložkou je subjektová predstava o sebe (B. B.), resp. *propozícii*, ktorej zložkou je zmysel mena argumentu funkcie (G. F.). Tieto originálne a vcelku presvedčivé a intuitívne riešenia sú však v rozpore s princípom asertívnej sily vety (to, čo veta vypovedá, je nezávislé od empirickej skutočnosti) a s princípom oboznámenosti s vlastnými tvrdeniami (mali by sme byť oboznámení s tým, o čom je naše tvrdenie zachytené vetou).

Karel Berka (Oddelenie teórie vedy FÚ ČAV, Praha) vo svojom vystúpení s názvom *Filozofická logika v Bolzanovej teórii vedy* analyzoval povahu a úlohu logiky v Bolzanovej teórii vedy - lepšie povedané v jeho metodológii vied z Vedoslovia.

Jan Šebestík (Paríž) v príspevku *Frege kontra Bolzano: opozícia či komplementarita* sa snažil zrekonštruovať Fregeho názor na Bolzanovu koncepciu logiky a matematiky. Vychádzal z faktu, že Frege bol aspoň trikrát upozornený na Bolzana, avšak ani raz ho necitoval a nie je vôbec isté, či ho vôbec čítal alebo bližšie poznal jeho stanovisko. Ak by aj Frege poznal Bolzanovu koncepciu, tak by asi podľa Šebestíka nemusel meniť svoje riešenia problémov, aj keď boli protikladné či komplementárne k Bolzanovým.

Jaromír Peregrín (Oddelenie logiky FÚ ČAV, Praha) v príspevku *Co je to (Fregovská) logika* sa snažil reflektovať chápanie logiky, ktorého tradíciu založil Frege. V tomto svetle je logika so svojím ťažiskovým predmetom skúmania - reláciou vyplývania - akýsi invariant spoločný mnohým jazykom, ktorý určuje hranice týchto jazykov a bez ktorého nie je možná efektívna komunikácia.

Ján Szomolányi (Katedra logiky a metodológie vied FiF UK, Bratislava) v príspevku *Frege verzus Russell: teória deskripcii* analyzoval s použitím aparátu

sémantiky možných svetov rozdiel medzi Fregeho a Russellovou teóriou deskripcii, prejavujúci sa existenciou dvoch rôznych ontológií. Demonštroval úlohu pojmu "cezsvetovej identifikácie individua" a interpretácie "možného, ale neaktuálneho objektu".

Pavel Cmorej (FÚ SAV) vo vystúpení *K Fregeho teórii pojmov* ukázal, že Fregeho vymedzenie pojmov nezodpovedá jeho intenciam (je široké) a že hoci Frege explicitne odmietal parciálne funkcie, v skutočnosti pracoval aj s funkciami, ktoré boli parciálne.

Dva príspevky boli o tom istom probléme - o Fregeho sémantike vlastných mien. Prokop Sousedík (Oddelenie logiky FÚ ČAV, Praha) v príspevku *Vlastní jména u Frege* sa snažil explikovať rekonštrukciu Fregeho stanoviska na vlastné mená. V jeho explikácii zmysel vlastného mena je zmyslom určitej deskripcie.

Marián Zouhar (Katedra logiky a metodológie vied FiF UK, Bratislava) v príspevku *O zmysle vlastných mien u Fregeho* sa snažil odmietnuť námietku, podľa ktorej Fregeho sémantika vlastných mien má pragmatické črty, a pokúsil sa rozlíšením vlastného mena ako typu a vlastných mien ako inštancií tohto typu vysvetliť fungovania vlastných mien podľa Fregeho. Zmysel vlastného mena by nebol spájaný s vlastným menom ako typom, ale iba s jeho inštanciami.

Ladislav Kvasz (Katedra humanistiky MFF UK) v príspevku *Fregeho pohľad na dejiny matematiky* sa snažil ukázať jednak Fregeho názor na dejiny matematiky, jednak aj Fregem inšpirovanú vlastnú koncepciu dejín matematiky. Podľa tejto koncepcie v dejinách matematiky môžeme identifikovať niekoľko štádií, pričom nasledujúce štádium vždy prichádza s riešením problémov, ktoré vznikli v predchádzajúcom štádiu, ale neboli jeho prostriedkami riešiteľné. Jedno štádium je vždy spojené so skúmaním číselných veličín a naň nadväzujúce štádium je spojené so skúmaním geometrických objektov.

Vendelín Čunderlík (Katedra logiky a metodológie vied FiF UK, Bratislava) v príspevku *Márny pokus o rektifikáciu Grundgesetze: trivializácia veľkej logiky* analyzoval Fregeho pokus o opravu programu logicizmu (výstavbu matematiky čisto logickými prostriedkami) po Russellovom zistení antinómie v *Grundgesetze*. Leśniewského dopracovanie viedlo k triviálnemu modelu, v ktorom bol objekt identický s každým iným objektom. Klasické požiadavky na axiomatizáciu viedli k tomu, že ak teória množín má model, tak má aj spočítateľný model (Skolemova - Löwenheimova teoréma). Podľa konštruktívnej, resp. superoperatívnej logiky však táto relativizácia nespočítateľného nekonečna neplatí a reálne čísla nemajú kardinalitu vyjadriteľnú nejakým alefom.

David Filip (Masarykova univerzita, Brno) v príspevku *O opravě výkladu Bolzanova určení vědy* sa pokúsil analyzovať známe rekonštrukcie Bolzanovho určenia vedy a navrhol ich zdôvodnenú opravu.

Vladimír Svoboda (Oddelenie logiky FÚ ČAV, Praha) vo vystúpení *Dvě teorie významu (subjektivní a objektivní význam)* sa snažil poukázať na dva odlišné, ale podľa neho neprotirečivé prístupy k explikácii významu jazykových výrazov. Jedna teória vychádza zo skúmania používania výrazov ako prehovorov a ich zložiek

a k nim buduje teóriu významov, kde význam výrazu vždy obsahuje pragmatický a subjektívny moment. Druhá teória nadväzuje skôr na fregeovskú tradíciu a skúma význam jazykových výrazov ako objektívnych obsahov nejakého jazyka, pričom abstrahuje od pragmatických aspektov. Takýto význam výrazu je objektívny a nezávislý od náhodne vybratých užívateľov jazyka.

Hourya Sinaceur (Paríž) v príspevku *Two degrees of Bolzano's realism* upozornila na rozličné chápanie toho, čo je podľa Bolzana reálne. Základný stupeň reálnosti sa viaže na veci v čase a priestore, druhý stupeň akoby menšej reálnosti sa viaže na predstavy a vety o sebe.

Lubomír Valenta (Palackého univerzita, Olomouc) vo vystúpení *Paradoxy Bolzanova univerza* sa snažil rekonštruovať Bolzanove názor na to, čo všetko jestvuje v univerze, a upozorniť, že Bolzanovo vymedzenie toho, čo existuje, môže viesť k určitým paradoxom.

Bohatá a vecná diskusia pokračovala aj v kuloároch a dotvárala výbornú atmosféru na spoločných večeroch. Celej konferencii prišlo nádherné počasie babieho leta. Konferencia sa uskutočnila vďaka grantu od Open Society Foundation a s podporou Filozofickej fakulty a Filozofického ústavu SAV, za čo im patrí vďaka.

František Gahér